

ПРИНЦИПОВО ВАЖЛИВІ НОВЕЛИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз сучасного стану законодавчого регулювання діяльності благодійних організацій в Україні. Вперше проведено порівняльно-правове дослідження регулювання цього питання на основі нової та попередньої редакції закону.

Ключові слова: благодійна організація, форми допомоги, благодійний ендавмент, організаційно-правова форма.

Литвин И. В. Принципиально важные новеллы регулирования деятельности благотворительных организаций в Украине.

В статье осуществлен анализ современного положения законодательного регулирования деятельности благотворительных организаций в Украине. Впервые проведено сравнительно-правовое исследование регулирования данного вопроса на основе новой и предыдущей редакции закона.

Ключевые слова: благотворительная организация, формы помощи, благотворительный эндавмент, организационно-правовая форма.

Lytvyn I. V. Fundamentally Important Novels of Charitable Organizations Regulation in Ukraine.

The analysis of the current legislative regulation of charitable organizations in Ukraine has been carried out in the article. For the first time the legal comparative examination of the issue is based on the up-dated and previous versions of the act.

Keywords: charitable organization, forms of aid, endowment, form of incorporation.

Система діяльності благодійних організацій України потребує реформування відповідно до умов соціально-орієнтованої економіки та інтеграції України до Європи. Україна визначила шляхи модернізації системи та удосконалення правового регулювання діяльності благодійних організацій у рамках приведення українського законодавства у відповідність із законодавством ЄС.

Вирішення цих завдань потребує законодавчих змін. Закон України «Про благодійництво та благодійні організації» [1], прийнятий у 1997 році, не в повній мірі відповідав завданням щодо реформування системи діяльності благодійних організацій відповідно до європейських вимог та потреб розвитку суспільства.

Виникла гостра необхідність суттєвого удосконалення механізмів правової регламентації цих відносин. Підставою для розроблення нової редакції Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [2] є необхідність адаптації законодавства у сфері благодійної діяльності до європейських стандартів і приведення нормативної бази благодійних організацій до сучасних потреб економіки та інноваційного розвитку нашої держави.

Висвітленню питань діяльності благодійних організацій приділяли увагу вітчизняні і російські вчені, посилання на роботи яких є у статтях Сидоренка О. І., Гончаренка Г. В., Літвіної О. Ю., Козерод О. В., Корнієнка В. М. та ін. Проте їх дослідження більшою мірою стосувалися історичного аналізу благодійності, характерних рис та процесів організації благодійної допомоги. Комплексне вивчення правового регулювання діяльності благодійних організацій в умовах набрання чинності нової редакції Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (далі – Закон) не проводилося.

Метою статті є дослідження сучасного стану правового регулювання діяльності благодійних організацій у порівняльно-правовому аспекті на основі нової та попередньої редакції Закону і вивчення цих важливих новел, які багато в чому змінили на краще регулювання в цій сфері, однак не позбавлені також певних недоліків.

Зокрема, на нашу думку, у визначенні поняття «благодійна організація» не повною мірою враховані положення ст. 83 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) щодо поділу юридичних осіб на «підприємницькі» та «непідприємницькі». Так, у визначенні поняття «благодійна організація» (ч. 1 ст. 1) під благодійною організацією розуміється юридична особа приватного права, установчі документи якої визначають благодійну діяльність в одній чи кількох сферах, визначених цим Законом, як основну мету її діяльності. На нашу думку, у визначенні

цього терміна слід було б конкретизувати, що така юридична особа є непідприємницькою. Крім того, залежно від організаційно-правової форми всі юридичні особи відповідно до ст. 83 ЦК України поділяються на товариства, установи та інші форми, встановлені законом. Це положення, безперечно, стосується і непідприємницьких організацій, проте щодо них має місце низка істотних прогалин, які породжують, на думку вчених, на практиці цілковитий «хаос» [6, с. 136]. Це пов'язано з тим, що на відміну від підприємницьких товариств, до яких застосовується вичерпний перелік організаційно-правових форм (ст. 84 ЦК України), непідприємницькі організації не мають закритого переліку [7, с. 305–306]. У цьому контексті досить слушною новелою закону є ст. 13 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», яка встановлює такі види благодійних організацій: благодійне товариство, благодійна установа та благодійний фонд. Хоча положення цієї статті чітко не визначають, що це є організаційно-правовими формами благодійних організацій (як у ст. 6 попередньої редакції Закону), з положень випливає, що йдеться саме про організаційно-правові форми.

Згідно з ч. 2 ст. 13 Закону благодійним товариством визнається благодійна організація, яка створена не менше ніж двома засновниками та діє на підставі статуту. Благодійною установою, в свою чергу, визнається благодійна організація, установчий акт якої визначає активи, які один або кілька засновників передають для досягнення цілей благодійної діяльності за рахунок таких активів та/або доходів від таких активів (ч. 3 ст. 13). Благодійним фондом визнається благодійна організація, яка діє на підставі статуту, має учасників та управляється учасниками, які не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності. Благодійний фонд може бути створено одним чи кількома засновниками (ч. 4 ст. 13).

Крім того, Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» вперше, на відміну від попередньої редакції, де визначались лише напрями благодійної діяльності, чітко визначено її сфери. Зазначено, що благодійні організації не мають права надавати благодійну допомогу політичним партіям або від імені політичних партій, а також брати участь у виборчій агітації.

У новому Законі на відміну від попередньої редакції не закріплено форми благодійної допомоги, однак чітко визначено види благодійної діяльності (ст. 5), перелік яких було розширено порівняно з попередньою редакцією. Зокрема, до благодійної діяльності віднесено виконання заповітів, заповідальних відказів і спадкових договорів для благодійної діяльності (ч. 1 п. 8 ст. 5). Дещо змінено зміст установчих документів благодійної організації (ст. 14), а саме, установчі документи повинні містити: найменування благодійної організації; цілі та сфери благодійної діяльності; органи управління благодійної організації, їх склад, компетенцію, порядок діяльності та прийняття ними рішень; порядок призначення, обрання або затвердження членів органів управління благодійної організації, крім вищого органу управління благодійного товариства та благодійного фонду, їх заміщення, зупинення повноважень, припинення повноважень (відкликання); порядок внесення змін до установчих документів благодійної організації; джерела активів (доходів), порядок контролю і звітності благодійної організації; підстави та порядок припинення благодійної організації, у тому числі порядок розподілу активів.

Особливий інтерес викликає питання застосування новел, які вводяться Законом, у частині управління благодійною організацією. Для благодійних товариств, фондів чи установ також чітко визначена специфіка планування структури та формування органів управління у благодійній організації адміністративно-виконавчого органу (загальних зборів учасників, наглядової ради, виконавчого органу тощо). Однак, на нашу думку, Закон, визначивши такі органи управління, порівняно із попередньою редакцією Закону надав структурі органів управління меншої прозорості та відкритості. Водночас слід зазначити, що чинний Закон не забороняє засновникам (учасникам) створювати інші органи управління. Натомість, наприклад, на наш погляд, не є доцільним створення наглядової ради у благодійних товариствах чи фондах, коли кількість таких учасників не перевищує 10 осіб, адже функції ради можуть ефективно здійснюватись загальними зборами учасників.

Варто зазначити, що новий Закон відмінив наявність такого органу управління, як «Правління» у діяльності благодійних фондів та організацій. Замість цього функції цього органу перекладені на інший орган управління – «Наглядову раду». Фактично, приватні благодійні фонди можуть відмовитися від створення наглядових рад і діяти у площині «засновник – дирекція». Ця ситуація дещо відрізняється від міжнародних стандартів, де наявність незалежного органу, що приймає рішення та здійснює контроль, є важливою умовою діяльності будь-якого благодійного

фонду чи організації.

Ч. 3 ст. 12 Закону містить положення про те, що благодійні фонди можуть мати, крім засновників, інших учасників, що вступили до їх складу в порядку, встановленому статутами таких благодійних товариств або благодійних фондів. Отже, засновник має право залучати чи не залучати інших учасників.

Нововведення суттєво спрощують процедуру державної реєстрації благодійних організацій. Відповідно до нового Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» державну реєстрацію благодійних організацій проводять державні реєстратори за місцезнаходженням благодійних організацій відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [3]. Чітко встановлені вимоги необхідні для дотримання: перелік документів, що потрібно подати, відповідає переліку, визначеному для реєстрації інших юридичних осіб; за проведення державної реєстрації благодійної організації встановлено плату – три неоподатковуваних мінімуми доходів громадян (ч. 1 ст. 10 доповнено абз. 4); реєстраційний збір за проведення державної реєстрації змін до установчих документів благодійних організацій не справляється (ч. 2 ст. 10 доповнено абз. 2) тощо.

Доволі прогресивними нормами нового Закону є юридично закріплене право благодійника здійснювати контроль за цільовим використанням благодійної пожертви, а також право вимагати повернення собі назад суми грошових цінностей, цільове використання яких не відбулося. Тобто, благодійна жертва офіційно стає підзвітною, що є вагомим кроком у попередженні фінансових зловживань у секторі благодійництва.

Принциповою новелою Закону є відсутність поділу благодійних організацій за територіальним принципом та статусом на всеукраїнські, місцеві та міжнародні, тобто надається можливість здійснювати добротинність будь-де на території України незалежно від місця її реєстрації.

Іншим позитивним кроком є спроба законодавчо врегулювати процедуру збору благодійних пожертв. Згідно з новим Законом збір благодійних пожертв здійснюється особами, які мають або довіреність, або договір з організацією, на чю користь відбувається збір пожертв (ч. ч. 2, 3 ст. 7).

Крім цього, до новацій Закону можна віднести введення в обіг нових термінів, які до цього використовувалися в благодійництві, проте не були офіційно легалізовані в нормативно-правових актах (благодійний грант, благодійний сервітут, благодійний ендавмент тощо). Наприклад, «благодійний ендавмент» (ст. 9 Закону), який походить від терміна англійською мовою «*endowment*» (*the provision of a fixed income for the support of a charity; any property belonging permanently to a charity*), означає надання фіксованої суми доходу з благодійною метою [4]. Вбачається, що для чіткішого розуміння мети законодавця у ст. 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» повинно бути посилення та роз'яснення терміна відповідно до положень Податкового кодексу, а саме: відповідно до пункту 170.7.5 термін «ендавмент» означає суму коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту. При цьому такий набувач не має права витратити або відчужувати основну суму такого ендавменту без згоди благодійника [5]. Це означає, що гроші можуть надаватися благодійній організації як ендавмент благодійником чи комерційною структурою з вимогою, наприклад, витратити їх на ту чи іншу діяльність.

Також у Законі введено нові категорії благодійництва, а саме: «благодійна жертва» і «благодійний грант». Благодійною жертвою визнається безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до нової редакції Закону (ч. 1 ст. 6). Благодійним грантом визнається цільова допомога у формі валютних цінностей, яка має бути використана бенефіціаром протягом строку, визначеного благодійником (ч. 2 ст. 6).

Цікавим є визначення публічного збору благодійних пожертв (ст. 7) – «добровільний збір цільової допомоги у формі коштів або майна серед невизначеного кола осіб, зокрема з використанням засобів електронного зв'язку або телекомунікації, для досягнення цілей, визначених цим законом». При цьому забороняється публічний збір благодійних пожертв у формі підакцизних товарів.

Більше того, новизною Закону є закріплення положення про конфлікт інтересів, який передбачає, що член органу управління благодійної організації не бере участі у прийнятті рішень

стосовно: договорів або інших правочинів між благодійною організацією та цим членом органу управління або пов'язаною з ним особою; спорів між благодійною організацією та цим членом органу управління або пов'язаною з ним особою; звільнення цього члена органу управління або пов'язаною з ним особи від майнової відповідальності перед благодійною організацією.

Уперше законодавчо закріплено, що благодійники мають право встановлювати сервітути земельних ділянок або іншого нерухомого майна на користь благодійних організацій або інших бенефіціарів за умови їх використання для цілей благодійної діяльності (ч. 1 ст. 8).

Благодійні організації мають право власності та інші речові права на кошти, цінні папери, земельні ділянки, інше нерухоме та рухоме майно, а також нематеріальні активи, якщо інше не встановлено законом або установчими документами. Розмір адміністративних витрат благодійної організації не може перевищувати 20 % доходу цієї організації у поточному році.

Отже, проаналізований Закон суттєво спрощує діяльність благодійних організацій в Україні, в тому числі у питаннях створення та державної реєстрації, скасовує територіальні статуси, що дозволить благодійним фондам безперешкодно надавати допомогу на всій території України. Додатково запроваджуються нові інструменти благодійної діяльності (благодійні пожертви, благодійні сервітути, благодійні ендаменти). Благодійні організації отримали право на благодійну спадщину та ставати виконавцями заповітів з управління благодійним майном та реалізацією благодійних програм.

Підводячи підсумки, відзначимо, що у своїй сукупності досліджені нововведення дозволять наблизитись до властивої країнам Європейського Союзу нормативної бази з питань благодійної діяльності, що забезпечить кращий доступ громадян, організацій громадянського суспільства, установ культури, освіти, науки та соціальних послуг, а також територіальних громад до благодійної допомоги та інформації про таку благодійну допомогу і благодійну діяльність у цілому.

Список використаних джерел:

1. Про благодійництво та благодійні організації: Закон України від 16 вересня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 46. – Ст. 292.
2. Про благодійні організації та благодійну діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року // Голос України. – 2013. – 2 лют.
3. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15 травня 2003 року // Голос України. – 2003. – 24 чер.
4. Law J. Oxford Dictionary of Law / J. Law, E.A. Martin. – [Seventh Edition]. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 604 p.
5. Податковий Кодекс України: Кодекс України від 2 грудня 2010 року // Голос України. – 2010. – 4 грудн.
6. Лещенко Д. С. Непідприємницькі юридичні особи: особливості організаційно-правових форм / Д. С. Лещенко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. – 2007. – № 1(37). – С. 135–143.
7. Негребецька К. В. До проблеми відмежування непідприємницьких товариств від підприємницьких / К. Негребецька; за заг. ред. А. П. Гетьмана // Сучасні проблеми юридичної науки: тези доповідей та наукових повідомлень всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008 – С. 304–307.

** Литвин Іван Володимирович – аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*